

І.М. Білоус

*Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка
Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. І.В. Жарковська,
ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*

Методика дослідження англійськомовного фітнес-дискурсу

У центрі сучасних мовознавчих розвідок все частіше опиняються інституційні дискурси, як одна із форм соціальної практики індивідів. До таких можна віднести і англійськомовний фітнес-дискурс (далі – АФД), який є відносно новим типом дискурсу, що ще не вивчався на лінгвістичних теренах. Під АФД розуміємо підвид спортивного дискурсу, що представляє собою особливе самостійне когнітивно-комунікативне утворення, відносно м'який та гнучкий тип інституційного спілкування, якому, водночас, властиві ознаки особистісно-орієнтованого спілкування.

Не менш важливе місце у колі **актуальних** проблем сучасних лінгвістичних студій посідає методика дослідження того чи іншого дискурсу, тому **метою** нашої статті є розробити методику аналізу АФД.

Загальнонауковим **методологічним підґрунтям** дослідження АФД є **когнітивно-дискурсивна** парадигма лінгвістичного знання, що розглядає дискурсивну діяльність на базі внутрішніх ментальних процесів [5-7; 11; 14]. Вивчення АФД базується на положеннях **аналізу дискурсу** [16; 17; 22], як міждисциплінарного методу, що передбачає широке охоплення формального, змістового та функціонального рівнів комунікації, а тому дозволяє здійснити комплексне дослідження спілкування на заняттях фітнесом.

Методико-методологічні засади дослідження АФД передбачають урахування положень **діяльнісного підходу** до аналізу дискурсу, що тлумачить дискурс як “вид сумісної діяльності, інтегрованої у комплекс когнітивних процесів складної динаміки” [5: 63].

Дослідницькі завдання аналізу АФД розв’язуються шляхом використання сукупності методів і прийомів, які підпорядковані загальній меті дослідження, що полягає у вивченні комунікативних, когнітивних та прагматичних особливостей АФД. Іншими словами, поєднання у межах нашого дослідження методів

когнітивної лінгвістики та прагматики дозволить здійснити комплексне вивчення *когнітивно-комунікативних та прагматичних особливостей АФД*.

Аналіз дібраного емпіричного матеріалу (відеозаписи занять фітнесом з інтернет-ресурсу Youtube, спеціалізовані відеокурси занять фітнесом та фрагменти художніх фільмів, де відбувається комунікація під час занять фітнесом) проходить у **п'ять етапів**, кожен з яких передбачає здійснення ряду *кроків*.

Першим етапом дослідження є вивчення структурної організації дискурсу фітнес-занять (далі – ДФЗ) з опорою на *методи лінгвістичного спостереження, аналізу, синтезу та індукції*. Для вивчення структурної організації ДФЗ (за ван Дейком “макро- та мікротем” [1: 42]), ми групуватимемо вербальні засоби, що об'єктивуються під час занять фітнесом, у лексико-семантичні поля з подальшим визначення ключових змістових площин дискурсу фітнес-занять, що складають основу макро- та мікротем досліджуваного дискурсу.

Як відомо, вивчення специфіки дискурсивної реалізації концептів дозволяє у кінцевому результаті створити “ментальний прообраз” дискурсивного простору, а також зробити адекватні висновки про специфіку типу інституційного дискурсу, що вивчається [11: 241]. Саме тому **другий етап** дослідження передбачає вивчення концептосфери дискурсу фітнес-занять і проходить у *чотири кроки*. На цьому етапі виявлятимемо генеративні та похідні концепти досліджуваного дискурсу, не прирівнюючи їх, а розмежовуючи. Під **генеративним концептом** розуміємо такий концепт, що є центральним для досліджуваного дискурсу, лежить в основі розгортання його смислів та норм [4: 93]. Генеративним концептом АФД будемо вважати концепт *FITNESS*, навколо якого розгортається уся смислова область досліджуваного дискурсу. У межах нашого дослідження притримуємось думки про те, що на відміну від генеративного концепту, який є дискурсоутворюючим [4: 94], **“похідні / деривативні концепти”** [там само] є згорнутою моделлю окремих смислових зон дискурсу та закладають підґрунтя загального смислу “генеративного концепту”.

Отже, **перший крок** полягає у встановленні номінативних ознак генеративного концепту АФД. Для цього вдаємось до аналізу словникових дефініцій лексеми *fitness*, спираючись при цьому на метод *компонентного аналізу* [10: 116-117].

Другий крок має на меті виявлення концептуальних кваліфікаторів генеративного концепту АФД на основі вивчення текстових фрагментів BNC загальною кількістю 1000 одиниць, що містять лексему *fitness* (метод лінгвістичного спостереження) з подальшим використанням методу трансформаційного аналізу по відношенню до текстових фрагментів BNC шляхом підстановки та заміни концептуальних кваліфікаторів виявленими номінативними ознаками концепту *FITNESS* для встановлення т. з. змістових площин, що входять до простору досліджуваного концепту. У такий спосіб ми прослідковуємо специфіку мовної об'єктивації номінативних ознак генеративного концепту *FITNESS* безпосередньо у дискурсі.

Відомо, що концепти (генеративні та похідні) проявляють себе у **макротемі** дискурсу, у його **макроструктурі** [1: 41; 7: 138-140]. Тому, **третій крок** передбачає співвіднесення номінативних ознак генеративного концепту *FITNESS* з тематикою ДФЗ та визначення його **похідних концептів**, і здійснюється на основі *концептуального аналізу*.

Загальноприйнятою на сьогоднішній день є думка про те, що знання та досвід людини відображені у значеннях мовних одиниць і представлені у вигляді певних **структур**, які організовують семантичний простір дискурсу. Науковці сходяться у думці, що різновидом представлення цих структур є **фрейми**, які мають лінгвокогнітивну природу [2; 8; 18-21].

Тому, **четвертий крок** полягає у вивченні концептуальної організації ДФЗ із залученням методу *фреймового моделювання* дискурсу фітнес-занять (за С.А. Жаботинською) [2], що здійснюється у напрямку від мовного рівня до когнітивного.

Третій етап дослідження передбачає визначення ролі **стратегій** і **тактик**, вербальних і невербальних засобів мовленнєвого впливу на адресата. Реалізацію поставлених завдань здійснюємо у **три кроки**.

На **першому кроці** до виявлення дискурсивних стратегій і тактик ДФЗ залучаємо *контекстуально-ситуативний* і *прагматичний* аналізи, скеровані на встановлення специфіки мовленнєвих актів у дискурсі фітнес-інструктора під час мовленнєвої взаємодії на заняттях фітнесом.

Науковці відзначають, що універсальна типологія дискурсивних стратегій (далі – “стратегія”), яку можна застосовувати по відношенню до усіх сфер породження мовлення навряд чи можлива, а якщо й можлива, то у дуже узагальненому вигляді [9: 49-50; 3: 105]. Аналогом класифікації можуть слугувати типології мовленнєвих актів [12] та мовленнєвих жанрів [15: 25]. На думку О.С. Іссерс, завжди знайдеться приклад мовленнєвих дій, який складно підвести під якийсь мовленнєвий акт чи мовленнєвий жанр. У цій ситуації доцільно йти від загальних стратегічних завдань до окремих, здійснюючи це у відповідності з конкретним мовленнєвим актом [3: 105]. Тому, для виділення стратегій ДФЗ керуватимемося такими положеннями:

1) комунікативна ціль / інтенція / намір корелює з потребами та цінностями АФД (провідною комунікативною інтенцією дискурсу фітнес-занять є інформувати та навчити клієнта техніці виконання спортивних вправ, передати знання, необхідні для досягнення відмінної фізичної форми, покращення стану здоров’я чи усунення наявних проблем зі здоров’ям);

2) жанроутворюючі ознаки фітнес-заняття, як провідного жанру АФД, а саме: інформування, оцінність, контроль, фатичність, організація [9: 20] визначають добір стратегій та тактик на заняттях фітнесом;

3) тип спілкування (статусно-орієнтований / інституційний) накладає відбиток на специфіці дискурсивних стратегій та визначає ступінь їх ритуалізованості;

4) типи мовленнєвих актів, що превалюють під час комунікації на заняттях фітнесом, визначають провідну комунікативну інтенцію спілкування та способи її реалізації;

5) тип фітнес-заняття (йога, пілатес, стретчинг, аеробіка, шейпінг, бодібілдинг тощо) задає комунікативну спрямованість / тематику ДФЗ, є простором для реалізації тієї чи іншої комунікативної інтенції.

Оскільки ми розглядаємо АФД як *цілеспрямовану мисленнєво-мовленнєву діяльність*, що протікає у специфічному соціокультурному контексті, який визначає добір мовних / немовних засобів, то **другим кроком** є вивчення засобів реалізації виокремлених стратегій і тактик.

На основі дослідження контекстуальної семантики набору типових лексичних одиниць, характерних для тієї чи іншої тактики у межах ДФЗ, із використанням *системно-функціонального, стилістичного методів та семантико-синтаксичного*

аналізу установлюємо текстові імплікації та стійкі конотації конкретних вербальних одиниць, що мають потенціал впливу на адресата ДФЗ. Досліджуваними одиницями на цьому етапі є вербальні та невербальні засоби. *Описовий* метод застосовуватимемо для спостереження й аналізу цих одиниць з метою їх подальшого витлумачення у певній комунікативній ситуації. За допомогою *контекстуально-інтерпретативного методу* досліджуємо взаємозв'язок вербальних і невербальних засобів на заняттях фітнесом.

Оскільки стратегії – це комплекс *вербальних* і *невербальних* дій (виділено мною І. Б.), спрямованих на досягнення комунікативної цілі [3: 54], то доцільним у межах нашого дослідження є розгляд питання про залежність невербального компоненту (далі – НВК) від стратегій ДФЗ. Для цього спираємось на метод *лінгвістичного спостереження* та теоретичні положення про типологію взаємодії ВК та НВК, розроблені Л.В. Солощук, яка виокремлює координативний, субординативний, ідентифікаційний та контрадикторний типи взаємозв'язку вербальних і невербальних засобів [13: 19-20].

Четвертий етап передбачає типологізацію та вивчення комунікативної поведінки **дискурсивної особистості** фітнес інструкторів. Здійснення типології дискурсивної особистості фітнес-інструкторів, передбачає врахування наступних параметрів:

- 1) дискурсоутворюючі особливості провідного жанру АФД – фітнес-заняття – його видів (йога, аеробіка, пілатес, шейпінг тощо) та потреби, які задовольняють ці заняття;
- 2) специфіка базової для певного типу фітнес-занять комунікативної інтенції;
- 3) приналежність фітнес-інструктора до певного комунікативного типу за домінуванням того чи іншого мовленнєвого акту у дискурсивній поведінці інструктора;
- 4) прагматистичні особливості мовлення суб'єкту дискурсу, переважання тих чи інших дискурсивних стратегій і тактик у дискурсі фітнес-інструктора.

Розгляд АФД як виду інституційного дискурсу, що реалізує фізіологічні та духовні потреби індивіда посередництвом їх статусно-орієнтованого та особистісного спілкування у соціальній установі “фітнес-клуб”, зумовлює необхідність вивчення особливостей *комунікації у парах “інструктор – клієнт”* та

“клієнт – клієнт” на заняттях фітнесом, аналізу вербальної та невербальної поведінки адресата фітнес-дискурсу у межах стратегій і тактик фітнес-занять та визначає **п’ятий етап** дисертаційного дослідження. Цей етап передбачає залучення *методу лінгвістичного спостереження, контекстуально-ситуативного та описового методів.*

Отже, комплексна методика дослідження АФД, у якій поєднані методи комунікативної лінгвістики (дискурс-аналіз, контекстуально-ситуативний метод, прагматичний метод, структурний метод), статистичні методи (метод математичних підрахунків, кількісний аналіз) та методи семіотики (компонентний аналіз, трансформаційний аналіз, когнітивний аналіз) дозволяє найповніше дослідити комунікативні, когнітивні та прагматичні особливості АФД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дейк ван Т. А. Понятие макроструктуры / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация : пер. с англ. / Т. А. ван Дейк ; сост. В. В. Петрова. – М. : Прогресс, 1989. – С. 41–54.
2. Жаботинская С. А. Геометрия смысла: концептуальные модели языка и фрактальные формы / С. А. Жаботинская // Первая российская конференция по когнитивной науке : тез. докл. / Казан. гос. ун-т – Казань, 2004. – С. 85–87.
3. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – [2-е изд., стереотип.]. – М. : USSR, 2003. – 284 с.
4. Карасик В. И. Институциональные концепты / В. И. Карасик // Vita in lingua : сб. ст. – Краснодар, 2007. – С. 93–94.
5. Кравченко А. В. О традициях, языкознании и когнитивном подходе / А. В. Кравченко // Горизонты современной лингвистики: традиции и новаторство : сб. в честь Е. С. Кубряковой. – М. : Языки славянских культур, 2009. – С. 51
6. Кубрякова Е. С. Об исследовании дискурса в современной лингвистике / Е. С. Кубрякова // Филология и культура : материалы междунар. конф. – Тамбов, 2001. – Ч. 1. – С. 10–24.
7. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 280 с.
8. Минский М. Фреймы для представления знаний / Марвин Минский. – М. : Энергия, 1979. – 151 с.
9. Олешков М.Ю. Моделирование коммуникативного процесса / М.Ю. Олешков [монография]. – Нижний Тагил, 2006. – 336 с.
10. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д. Попова, И.А. Стернин [монография]. – Воронеж : Истоки, 2001. – 191 с.
11. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : монографическое учеб. пособ. / Е.А. Селиванова. – К. : ЦУЛ, “Фитосоциоцентр”, 2002. – 336 с.
12. Серль Дж. Классификация иллокутивных актов / Дж. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1986. – Вып. 17. – С. 170–194.

13. Солощук Л. В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англомовному дискурсі : автореф. дис. на соиск. учен. степени д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Л. В. Солощук. – К., 2009. – 42 с.
14. Шевченко І. С. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність / І. С. Шевченко, О. І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [монографія] / під заг. ред. І. С. Шевченко. – Х. : Константа, 2005. – С. 21–28.
15. Шмелева Т.В. Речевой жанр. Возможности описания и использования в преподавании языка // Russistik. Русистика. Научный журнал актуальных проблем преподавания русского языка. Berlin, 1990. – № 2. – С. 20–32.
16. Brown G., Yule G. Discourse Analysis / G. Brown, G. Yule. – Cambridge : CUP, 1996. – 288 p.
17. Dijk T. A. The Study of Discourse / T. A. Dijk // Discourse as Structure and Process (Discourse Studies – a Multidisciplinary Introduction, Vol. 1). – London : Sage Publications, 1997. – P. 1–33.
18. Fillmore C. J. Scenes-and-frames Semantics / C. J. Fillmore // Zampolli A. Linguistic structure processing. – Amsterdam, 1977. – P. 55–81.
19. Goffman E. Frame analysis : An essay on the organization of experience / E. Goffman. – N. Y. : Harper & Row, 1974. – XIII. – 586 p. – (Harper Colophon books ; 372).
20. Jackendoff R. Semantic structures / R. Jackendoff. – Cambridge (MA) : MIT Press, 1990. – 354 p.
21. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things : What Categories Reveal about the Mind / G. Lakoff. – Chicago, 1987. – 614 p.
22. Schiffrin D. Approaches to Discourse / D. Schiffrin. – Oxford ; Cambridge (Mass.) : OUP., 1994. – 470 p.